

Tine Golež: Več kot stoletje in pol

(Družinske večernice Mohorjeve družbe v Celovcu za leto 2025, 81. zvezek, 312 strani)

Zgodovinski roman *Več kot stoletje in pol*, ki je nedavno izšel pri celovski Mohorjevi družbi kot 81. zvezek njene tradicionalne knjižne zbirke Družinske večernice, je Tine Golež spletel okrog realne rodbine, ki ima svoje korenine na stičišču Kranjske in Koroške. V ospredju so trije rodovi družine Mubi iz vasi Tupaliče pri Preddvoru, ki je bila prvotno podložna velesovskemu dominikanskemu samostanu. Na podlagi življenjskih zgodb različnih protagonistov, predstavljenih v okvirih lokalne pa tudi svetovne zgodovine, izvemo poleg tega veliko kulturno zanimivega o postopnem zorenju slovenskega prebivalstva v ozaveščen narod.

Dogajanje, ki je popisano na kar 312 straneh, se začne leta 1753 v župnišči v Preddvoru, kjer se župnik Franc Rabič s svojima dvema duhovnima pomočnikoma, kaplanom in vikarjem, ukvarja s prvim štetjem prebivalstva v habsburškem Svetem rimskem cesarstvu. Vladarica Marija Terezija je namreč ukazala posvetni gosposki in vzporedno tudi duhovščini, da popiše vse prebivalce velike države.

Zares se razvejena zgodba, ki je avtorjev literarni prvenec, začne leta 1777 s poroko Franca Mubija in Mete Celar. Oba sta nepismena, kot večina tedanjega prebivalstva. V zakonu se jima rodi deset otrok, od katerih trije zgodaj umrejo. Pisatelj posveti največjo pozornost njunemu leta 1786 rojenemu sinu Francetu, ki odrašča v razburljivem času Napoleonovih vojn.

Iz take snovi so veliki pisatelji, na primer Lev Tolstoj, oblikovali pomembna literarna dela. Tudi Tine Golež je svoje osebe, ki so

dejansko živele, sicer spretno povezal z na široko predstavljenim lokalnim, a tudi evropskim zgodovinskim dogajanjem, vendar je njegov roman kljub temu ostal predvsem marljivo literarizirana rodbinska dokumentacija o skoraj dveh stoletjih v mejnem prostoru med Kranjsko in Koroško oziroma današnjo Slovenijo in Avstrijo.

Golež se pri tkanju svojega poročila, v katerega so postavljene usode različnih likov, spretno opira na rodovnike svojih bližnjih in daljnih sorodnikov. Prav na zadnji strani z realnimi dejstvi izredno bogato pretkane knjige pa še zapiše, da je vnuk Ivana Miliča in Jerice Mubi in da je že njegov praded Anton Mubi daljnega leta 1866 prebiral knjige Mohorjeve družbe.

Eden glavnih protagonistov večsmernega dogajanja je sin leta 1738 rojenega Franca Mubija France, ki je moral že s šestimi leti poprijeti za delo na domači kmetiji. Čeprav je bila v Preddvoru šola enorazrednica, kmetje iz Tupalič niso pošiljali otrok v šolo, saj so menili, da je dovolj, če se ti naučijo kmečkih opravil. Posebno doživetje za mladega Franceta je bil obisk „velikega“ Kranja, kjer je deček občudoval imenitnost gosposkih hiš in ljudi. Ko Napoleon zasede večje dele slovenskega ozemlja in ustanovi Ilirske province, mladi France noče izgubiti glave za francoskega cesarja, temveč pobegne na avstrijsko stran na Jezersko. Tu si s prvo ženo od treh, saj dve umreta pri porodu, ustvari družino in v hriboviti Beli na pol poti med Jezerskim in Železno Kaplo sezida gostilniško hišo v bližini zdravilišča Mihe Pesjaka, kamor goste privablja zdravilna voda slatina.

V to tkivo, včasih kar preveč nabito s številnimi obrobniimi osebami in dogodki, postavi Golež tudi marsikaj kulturnozgodovinsko zelo zanimivega. Gost v že omenjenem zdravilišču je na primer guverner Ilirskih provinc baron Jožef Kamilo Schmidburg, ki ni bil zaslužen le zaradi osuševanja Ljubljanskega barja, temveč tudi kot podpornik Slovencev. Leta 1830 je kot „poglavar Ilirskega kraljestva“ počaščen kot podpornik tudi v prvem zvezku „Krajske čbelice“, ki je kljub Metternichovi cenzuri lahko izšla prav z njegovo pomočjo. V Beli se

po naravi ljubeznivi guverner sreča tudi Francetom in njegovimi otroki.

Tretji rod družine Mubi je predstavljen z leta 1850 rojenim Francetovim sinom Antonom, ki leta 1865 uspešno konča četrti razred glavne šole in je prvi v družini, ki je vešč branja in pisanja, zato s pridom prebira tudi knjige Mohorjeve družbe. Pozneje postane celo župan občine Bela.

V avstrijski monarhiji prihaja do velikih političnih in družbenih sprememb. Arhaično kmečko slovenstvo v novih desetletjih s pomočjo izobraženstva postopoma zori in se prebuja v ozaveščen narod, istočasno pa naraščajo nasprotja med narodi v državi. Tine Golež posveti veliko strani političnim dogodkom in mladoslovenskim narodnim taborom, še posebej koroškemu taboru v juliju 1870 na Bistrici pri Pliberku z osem tisoč udeleženci. Tu sta med slavnostnimi govorniki dr. Valentin Zarnik in Matija Majar Ziljski, ki sta spodbujala prisotne, da se mora v šolah dosledno uvesti slovenski jezik, ki bo združil vse Kranjce, Korošce in Štajerce v „eno Slovenijo“. Precej strani je pisatelj namenil tudi znani koroški Slovenki, botaničarki dr. Angeli Piskernik, saj se je hčerka Franceta Mubija Katarina poročila v to družino. V knjigi so objavljena pisma Angele Piskernik in njene sestrčne Jerice, hčerke Antona Mubija in pisateljeve babice.

Goležev zgodovinski roman se zaključi s prvo svetovno vojno, propadom avstroogrske monarhije, vedno bolj očitnim narodnostnim razkolom in za Slovence neuspehim koroškim plebiscitom v letu 1920.

Svoje like je pisatelj spretno vgradil v ekonomski in politični razvoj v njihovem lokalnem okolju. Prvi protagonisti romana se v 18. stoletju gibljejo še v izrazito patriarhalnem okviru, vendar prihaja kmalu zatem, po času francoske revolucije, v Evropi in v svetu, a tudi v slovenskem prostoru do velikih družbenih sprememb. Ta razvoj ponazori Golež tudi z načinom izražanja posameznih oseb, na primer sprva s spoštljivim onikanjem odraslih oseb. Ne zanemari državnih reform na upravnem območju, v šolstvu in sodstvu. Bralec izve celo

marsikaj o uvedbi novih mer v letu 1876. Namesto dunajskega sežnja ali klaftre, ki je merila šest čevljev, en čevelj pa dvanajst palcev, medtem ko je ena milja obsegala štiri tisoč sežnjev, so zdaj uvedli metre in kilometre, kar je pomenilo eno samo delitev z deset. Prav tako so odpravili komolce, vatre, bokale, maseljce in še marsikaj drugega. Končno pa je avstroogrška monarhija namesto goldinarja, ki se je delil na 60 krajcarjev, uvedla krono in vinar kot novo moderno plačilno sredstvo v decimalnem sistemu.

Obširno literarno delo *Več kot stoletje in pol* ni le neke vrste kolektivni roman na podlagi družinske kronike več rodov, temveč tudi spreten pregled lokalne zgodovine v obmejnem koroško – gorenjskem prostoru z ozadjem velikega sveta. Dediči te v romanu predstavljene preteklosti pa smo seveda mi „znanamci“.